

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ КОРЕКЦІЙНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА
ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Дипломна робота

(магістр)

На тему: **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АУТОАГРЕСІЇ В**
ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Виконала студентка 6 курсу
спеціальності 053 Психологія*
(денна форма навчання)
Таціон Ольга Володимирівна

Науковий керівник:
Гоцуляк Наталія Євгенівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної та
практичної психології

Рецензент:

Гудима Олександр Васильович,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної та
практичної психології

м. Кам'янець-Подільський – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ АУТОАГРЕСІЇ В ПСИХОЛОГІЇ	7
1.1. Проблема аутоагресії в психології.....	7
1.2. Психологічний аналіз особливості юнацького віку.....	18
1.3. Психологічні особливості прояву аутоагресії в юнацькому віці	31
Висновки до розділу	45
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АУТОАГРЕСІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	49
2.1. Методики дослідження аутоагресії	49
2.2. Результати емпіричного дослідження	55
2.3. Психокорекційна програма.....	66
Висновки до розділу	71
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність теми. Аутоагресивна поведінка або аутодеструктивна є однією з важливих проблем у психології і досліджувалася впродовж тривалого часу. Кожній людині властива руйнівна поведінка, яка спрямована особистістю на соціум або на самого себе. Феномен аутоагресії прослідковується у різних діях особистості, починаючи з надмірної самокритики, негативному висловлюванні про себе, до фізичних ушкоджень власному тілу. Сюди відносять перенавантаження себе фізичними вправами, незбалансований графік роботи, де майже немає відпочину, усвідомлене нанесення собі травм, залежність від екстремального виду відпочинку. Найбільш вираженим проявом аутоагресії є суїцидальна поведінка, яка в свою чергу має свої підвиди.

Проблема аутоагресії розглядається в таких науках як психіатрія, психологія, соціологія, педагогіка, філософія, юриспруденція. Кожна з них використовує у вирішенні заявленої проблематики термінологію і своє розуміння сутності аутоагресії. В будь-якому випадку аутоагресія має безпосередній зв'язок з особистістю, вказує на відхилення у її формуванні та ускладнює соціальну адаптацію.

Молода людина з характерними для неї емоційною нестійкістю, імпульсивністю дедалі частіше потрапляє у кризові ситуації, що супроводжуються депресивними переживаннями. Саме в юнацькому віці загострюється проблема пошуку сенсу життя, адекватного вибору професії, через що зростає невпевненість у собі, виникають інтимні, особистісні та міжособистісні негаразди, що посилюють поведінкові девіації, зокрема аутоагресивну поведінку.

Найбільш суттєвий внесок у дослідження причин аутоагресивної поведінки людини зробила психоаналітична школа (З. Фрейд, А. Адлер, В. Франкл, К. Юнг та ін.). З. Фрейд, який був засновником психоаналітичної школи, своїми роботами поклав початок вивченню аутоагресивних тенденцій людини. К. Меннінгер, А. Адлер, В. Франкл. Представники гуманістичного

підходу А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, Є. Фромм, Е. Шнейдман, А. Бек, А. Реан, Р. Літмена. Проблема аутоагресивної поведінки загалом і аутоагресивної поведінки молоді зокрема досліджувалася вітчизняними (О. В. Вдовиченко, О. О. Дьоміна, О. О. Ільяшенко, А. В. Олійник), зарубіжними (Д. Вассерман, В. В. Герасимова, С. Джилбоди, А. С. Калашнікова, В. А. Комлев, А. М. Сисоєв, К. Хаутон та ін.) науковцями в контексті вивчення особистості, факторів формування, критеріїв прогнозування аутоагресивних дій. При цьому переважно вивчалися окремі аспекти аутоагресивної поведінки – суїцидальної (О. О. Дьоміна, Пилягіна Г. Я., В. О. Закондиріна, А. С. Калашнікова, А. В. Олійник.), ризикованої (О. О. Андроннікова, О. В. Вдовиченко.); віктимної (О. О. Андроннікова, А. Ю. Кулієв, В. Я. Рибальська, Д. В. Ривман, О. М. Хархан.)

Мета дослідження – теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості прояву аутоагресії в юнацькому віці.

Згідно мети було поставлено наступні **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми аутоагресії взагалі та для юнацькому віці зокрема.
2. Проаналізувати психологічні підходи до вивчення психологічних аспектів аутоагресивної поведінки серед молоді.
3. Емпірично дослідити психологічні особливості прояву аутоагресії в юнаків.
4. Розробити психокорекційну програму.

Об'єкт дослідження – аутоагресія як вид деструктивної поведінки.

Предмет дослідження – психологічні особливості аутоагресії в юнацькому віці.

Методологія дослідження. Теоретичні (аналіз літературних джерел з психології); емпіричні (методика «Схильність до саморуйнування» для визначення кількості осіб, схильних до аутоагресивної поведінки, «Схильність до віктимної поведінки» – використана з метою дослідити стиль поведінки юнаків у різних життєвих ситуаціях (О.О. Андроннікова),

«Біографічний опитувальник» Боттхер, Ягер, Лішер дає нам змогу оцінити особистісну і сімейну ситуацію опитуваних); статистичні (U-критерій Манна-Вітні, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена).

Теоретичне значення – поглиблено та уточнено психологічні знання та уявлення про феномен аутоагресії та аутоагресивної поведінки в юнацькому віці.

Практичне значення – матеріали дослідження можуть бути використані практичними психологами, а також батьками для контролю динаміки аутоагресивної поведінки юнаків, яка може вплинути на психологічне і фізичне здоров'я молодих людей.

Новизна дослідження:

- *уточнено* психологічний феномен «аутоагресія»;
- *встановлено* особливості аутоагресивної поведінки в юнацькому віці.
- *розроблено* корекційну програму на зниження ризику аутоагресивної поведінки.

Експериментальна база. В опитуваннях приймали участь 60 юнаків та дівчат в віці від 18 до 23 років, м. Кам'янець-Подільський.

Гіпотеза – родинні взаємовідносини впливають на формування аутоагресивної поведінки дитини в майбутньому.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні результати дослідження доповідались та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДРС у 2018-2019 навчальному році зі спеціальності «Психологія» (Кам'янець-Подільський, 24-25 квітня 2019 р.), на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (м. Кам'янець-Подільський, 15 листопада 2018 р.), Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, випуск 10, 2018 рік, IV Міжнародній науково-практичній конференції: «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективи та

пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (м. Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2019 року.).

Публікації. Гоцуляк Н.Є., Тацюн О.В. Теоретичний аналіз психологічної особливості аутоагресії в юнацькому віці / Н.Є. Гоцуляк, О.В. Тацюн / Актуальні проблеми сучасної психології: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців 15 листопада 2018 р. : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2018. – 34-37 с. Гоцуляк Н.Є., Тацюн О.В. Психологічні особливості аутоагресії в юнацькому віці / Н.Є. Гоцуляк, О.В. Тацюн / Актуальні проблеми сучасної психології: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців 15 лютого 2019 р. : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2018 – 34-36 с.

Структура і обсяг дипломної роботи. Робота складається з двох розділів, 86 сторінок, 79 літературних джерел та 4 додатків.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз аутоагресивної поведінки дозволив поглибити знання про тематику нашого дослідження. Аутоагресивну поведінку вивчали вітчизняні та іноземні дослідники. Деструктивну поведінку можна зустріти в історичних джерелах, наприклад, такий феномен як флагеланство. Цей рух був популярний ще у 13 столітті. Люди публічно піддавали себе катуванню, щоб покаятися за гріхи. Також серед релігійних і сектантських були обряди самокатування.

Аутоагресія в прояві фізичного ушкодження самому собі є одним із наслідків психічних захворювань. Зігмунд Фройд називав аутоагресивну поведінку «інстинкт смерті», тобто людина по своїй природі схильна до саморуйнівної поведінки. Кінцевим проявом цієї поведінки є суїцид. Суїцидальна поведінка є найважчим проявом аутоагресії. Крім цього до аутодеструктивної поведінки відносять залежність від алкоголю, небезпечного виду спорту, надмірна праця, татуювання, залежність від фізичного навантаження. К. Яспер пов'язує аутоагресію з нездатністю індивіда до соціальної адаптації. На думку А.О. Реан, аутоагресія являє собою складний комплекс, що проявляється на різних рівнях. Він виділяв чотири субблоки: характерологічний, самооцінний, інтерактивний, соціально-перцептивний.

Соціальні чинники які впливають на прояв аутоагресії, як захисно-приспосувальної поведінки, втрата близької людини, відсутність підтримки, постійна соціальна невизначеність, життя у постійному стресі. Будь-який варіант аутоагресивної поведінки є результатом конфлікту внутрішніх потреб і способу їх досягнення. За біологічною складовою аутоагресивна поведінка вважається захисною пристосувальною реакцією, яка залежить від індивідуальних властивостей. Вона притаманна також тваринам.

В юнацькому віці є популярним алкоголь, вживання легких наркотиків, татуювання. Після закінчення школи юнаки прагнуть стати фінансово

незалежними, тому намагаються поєднати навчання з роботою, через що можуть не мати достатнього часу для відпочинку. Закінчення школи для багатьох є постійним стресом і страхом перед майбутнім, а відчувши свободу після вступу до вишу, юнаки можуть йти на необдумані вчинки. Особливо потрапивши в погану компанію.

2. До психологічних підходів щодо вивчення психологічних аспектів аутоагресивної поведінки серед молоді належать психоаналітичний (З. Фройд, А. Адлер, В. Франкл, К. Юнг та ін.) які започаткували роботу над аутоагресивними тенденціями людини.

Анатомо-морфологічний напрямок, розвинений американським лікарем і психологом, У. Шелдоном. На його думку, конституція тіла визначає риси характеру людини. Досліджуючи юнаків, він зробив висновок, що схильні до девіантної і аутоагресивної поведінки особи з мезоморним типом конституції тіла.

Представники гуманістичного підходу А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, Є. Фромм, Р. Літмен, аутоагресивну поведінку вивчали з точки зору психофізіології, біологічних чинників, соціологічних та в контексті феноменології. Від форми прояву і спрямованості свідомості залежить вирішення екзистенціального протиріччя, в результаті психічний стан людини і дії факторів аутодеструктивної поведінки. В такому причино-наслідковому зв'язку аутодеструктивну поведінку можна розглядати як феномен.

Представник феноменологічного підходу Е. Шнейдман, описав найбільш серйозні характеристики аутоагресивної поведінки. Це відчуття нестерпного душевного болю, ізольованості, безнадійності, безпомічності, думки про самогубство як єдине вирішення проблем. Він увів у практику метод психологічної автопсії (метод посмертних записок).

Представники когнітивного підходу (А. Бек) вважають, що в основі аутоагресивної поведінки знаходяться когнітивні спотворення: дихотомічне мислення, схильність до глобалізації, наявність ригідних когнітивних схем.

А.А. Реан, є одним з представників соціально-психологічного підходу, в результаті дослідження агресії підтвердив складність феномену аутоагресії та ввів поняття «агресивний патерн особистості». Вважав, що аутоагресія являє собою не просто ізольовану особистісну рису, конкретну особливість, але й виступає складним особистісним комплексом, який функціонує на різних рівнях.

3. Емпірично дослідивши психологічні особливості прояву аутоагресії в юнацькому віці ми визначили прояви і вплив на формування саморуйнівної поведінки в юнаків. За отриманими результатами було визначено, що в багатьох опитуваних присутній середній рівень схильності до саморуйнівної поведінки. За методикою «Схильність до віктимної поведінки» досліджено поведінку і реакцію на певні ситуації юнаками. Серед опитуваних є ті, хто легко виходить з себе створюючи конфлікти, протилежну поведінку проявляють особи схильні до конформізму. Було виявлено кількість осіб які схильні до залежної поведінки і проявляють віктимність.

За допомогою методики «Біографічний опитувальник» ми дослідили сімейну ситуацію юнаків, рівень невротизму, силу Я, стиль виховання. В юнаків було виявлено невротизм, слабкість Я, неблагополучний сімейний клімат, низька самооцінка але у більшості опитуваних хороші стосунки в родині, висока стресостійність, адекватна самооцінка.

Поставлена нами гіпотеза про вплив сімейної ситуації на формування аутоагресивної поведінки в юнацькому віці не підтвердилася. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що аутоагресивні тенденції в юнаків формують травматичні ситуації, які переслідували на протязі життя, негативний вплив стресів, конформізм людини, слабкість психіки, агресивність яку особистість не має змоги направити на об'єкт агресії.

4. За отриманими результатами нами була складена психокорекційна програма, яка направлена на емоційний блок досліджуваних. У програмі використовуються техніки роботи з думками, їх правильне формування і проголошення, робота з агресивністю, конфліктністю, техніка сократівський

діалог. Також, запропоновані тренінгові вправи на створення сприятливого емоційного клімату, формування навичок роботи в колективі.

Подальші напрямки нашого дослідження полягають в розробці інструментарію щодо зниження рівня аутоагресії в людей зрілого віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андроникова О.О. Основна характеристика підлітків з саморуйнівною віктимною поведінкою / О. О. Андроникова // Вісник ТГПУ – 2009 р. – №9 (87) – 120-126 с.
2. Аметова Є. Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини / Аметова Є.Р. // Педагогіка і психологія. – 2006 р. – № 2– 36-43 с.
3. Антонов А. І. Соціологія сім'ї: підручник / А. І. Антонов, О. В. Дорохіна, В. М. Медков; під ред. А.І. Антонова.– К.: Ін – фра – 2007 р. – 640 с.
4. Алексеєнко Т.Ф. Умови сучасного сімейного виховання: Науково-методичний посібник / Т.Ф. Алексеєнко. – К., 2000. – 223 с.
5. Божович Л. І. Особистість і її формування в дитячому віці / Л. І. Божович. – Херсон – 2009 р. – 400 с.
6. Буткова Т. В. Суїцидальна поведінка при сімейно-особистісних конфліктах / Т.В. Буткова [и др.] // Журн. неврології і психіатрії ім. Корсакова. – 2010 р. – т. 110, вип. 10. – 53 – 57 с.
7. Берко Д.В. Вплив стилів батьківського виховання на особистісні особливості дівчат: Х.: Видав-во Київського. ун-ту, 2000 р. – 152 с.
8. Белов В. Г. Психологічний захист та його роль в процесі формування адаптаційної системи людини / В. Г. Белов // Гуманізація образів. журн. – 2009 р., № 3. – 66-72 с.
9. Бісалиєв Р. В. Теоретичні передумови вивчення феномену аутоагресії в осіб з адиктивними розладами / Р. В. Бісалиєв, М.А. Сараєва // Наркологія. – 2007. – №8 – 63-65 с.
10. Ворона О.І. Прояви девіантної поведінки у школярів та методи її корекції / О.І. Ворона. – Таврійський вісник освіти. – 2009. – №4. – с. 205-210.
11. Візель Т. Г., Сенкевич Л. В. Агресія і аутоагресія: передумови, прояви, наслідки – Харків, 2005. – 428 с.
12. Ваулін С. В. Суїцидальні спробита не завершенні самогубства: автореф. дис. д. мед. н.: 14.01.06 / Ваулін Сергій Вікторович – К., 2012 р. – 46 с.

13. Войцех В.Ф. Взаємозв'язок алкоголізації і суїцидальної поведінки шляхом самоотруєння / В.Ф. Войцех, А.С. Христо // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми клінічної, соціальної та військової психіатрії», 2005 р. – К., 2005 р. – 134 с.
14. Гуцало Е. У. Вікова психологія [Текст] : курс лекцій / Е. У. Гуцало; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кафедра психології. - Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2004. – 187 с.
15. Грановська Р.М. Елементи практичної психології. – 3 вид., з зм. і доп. – Х.: 1997 р. – 456 с.
16. Довгополова В.С. Аутоагресія як захисний механізм в процесі становлення особистості // Міжнародний журнал прикладних і фундаментальних досліджень. – 2016 р. – № 11-4. – 665-667 с.
17. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза / Пер. з англ. / Е. Еріксон. – К.: Прогрес, 1996. – 344 с.
18. Еліс А. Практика раціонально-емоційної поведінкової терапії / А. Еліс, У. Драйден. – К.: Видавництво «Мова», 2002 р. – 352 с.
19. Іванов О.В., Єгоров А.Ю. Нейропсихологічні аспекти суїцидальної поведінки// Неврологічний вісник. –2010, №3 – 66-76 с.
20. Іпатов А. В. Особистість аутодеструктивного підлітка. Монографія. –К.: Аура Інфо, 2012. – 248 с.
21. Іляшенко О.О. Медико-психологічні аспекти аутоагресивної поведінки самотніх осіб : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.04 / О. О. Іляшенко; Луганський державний медичний університет МОЗ України, – Х, 2009. – 20 с.
22. Іпатов А. В. Підліток. Від саморуйнування до саморозвитку. – К., 2011 р. – 111 с.
23. Змановська Е. В. Девіантологія. – К.: Видавництво «Академія», 2003. – 288 с.

24. Канчурина А. А. Модель віктимності / А. А. Канчурина, М. С. Матусевич, О. В. Шатрової // Молодий вчений. – 2013. – №9. – с. 306-307.
25. Карпенко З.С. Аксіопсихологічна психологія особистості : [монографія] / З. С. Карпенко. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
26. Козлов В. В. Психотехнікизмінених станів свідомості. Методи і техніки. – Видавництво інституту психіатрії, 2005. – 3 с. ISSN 2304–1609.
27. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. 2017. Том 22. Випуск 2 – 44 с.
28. Кравченко Т.В. Сім'я та її вплив на соціалізацію дитини / Т.В. Кравченко //Педагогіка і психологія. –2009 р. – №3. – 32-42 с.
29. Краснова В. В. Соціальна тривога і суїцидальна направленість в студентів / В. В. Краснова, А. Б. Холмогорова // Журнал неврології і психіатрії ім. С.С. Корсакова. – 2013 р. – № 4. – 50 – 53 с.
30. Кунігель Т.В. Тренінг активізації внутрішніх резервів підліткаа / Кунігель Т.В. – К. – 2006 р. – 36 с.
31. Левенець А.Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці./ Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук.19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. КИЇВ – 2006. – 23с.
32. Матяш-Заяц Л.П. Соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці/ Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Л.П. Матяш-Заяц; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 21 с.
33. Мусаелян О. М. Теоретико-методичні засади дослідження особливостей аутоагресивної поведінки студентської молоді / О. М. Мусаелян // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр.. / Ун-т менедж. Освіти НАПН України ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. – К., 2005. – Вип. 15(28). / голов. Ред. В. В. Олійник. – К. : АТОПОЛ ГРУП, 2015. – С.226–235.
34. Мініров В.М. Психологія сімейного виховання (діагностико–корекційний аспект). –Київ: «МОДЕК», 2000 р. – 256 с.

35. Мудрик А.В. Соціалізація людини: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Видавництво «Академія», 2004 р. – 304 с.
36. Масагутов Р. М. Гендерні відмінності в проявах аутоагресії у поідлітків. – Питання психології. – 2003 р. – № 3.
37. Меннінгер К. Війна з самим собою. – К., 2000 р. – 14 с., 169 – 171 с.
38. Мерінов А. В. Аутоагресія в сім'яххворих алкоголізмом / А. В. Мерінов, Д. І. Шустов // Наркологія. –2010. – № 9 – 59 – 63 с.
39. Мак-Вілямс Ненсі. Захасні механізми // Психоаналітична діагностика: Розуміння структури особистості в клінічному процесі –Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process. – Київ, 1998 р. – 480 с. – ISBN 5-86375-098-7.
40. Лазаренко В.І.Теоретичні основи профілактики та корекції соціальних відхилень: Навч. посіб. – Д.: РВВ ДНУ, 2009. – 58 с.
41. Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка: навч. посіб. / В.М. Оржеховська, О. І. Пилипенко. – О.: ТОВ “Інтерпрінт”, 2006. – 284 с.
42. Пилягіна Г. Я. доцільність або психологічний вибір? // Таврійський журнал психіатрії. – 1999 р. – т. 3, № 3. –22–27 с.
43. Пилягіна Г. Я. Аутоагрессивное поведінку: патогенетичні механізми та клініко-типологічні аспекти діагностики і лікування: автореф. дис. д-ра мед. наук: 14.01.16 / Пилягина Галина Яківна; УНДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України. – Київ, 2004 р. – 32 с.
44. Пилягіна Г. Я. Проблема саморуйнуючої поведінки серед населення України / Г. Я. Пилягіна, М. І. Винник // Новости медицины и фармации. – 2007 р. – № 215. – 10-11 с.
45. Просандеєва Л. Є. Концепція автономізації-соціалізації власного – я особистості/ Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки» / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Т. 2. – Вип. 7. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2011. – 320с.

46. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково методичний посібник [для вчителів] / За ред. О. В. Мельника. – К., 2009. – 260 с.
47. Реан А. А. Агресія і агресивність особистості // Психологічний журнал. – 1996 р. – № 5. –3-18 с.
48. Рожков М.І., Байбородова Л.В. Організація виховного процесу в школі: навч. підручник для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Гуманіт. вид. Центр ВЛАДОС, 2000 р. – 256 с.
49. Рожков А. Ю. Молода людина 20-х років: протест і девіантна поведінка / О. Ю. Рожков // Соціологічні дослідження. – 2006 р. – № 7. – 107 с.
50. Роміцина О. Є. Методичні підходи до психодіагностики тривожності у дітей та підлітків / О. Є. Роміцина // Методика «Багатомірна оцінка дитячої тривожності» (МОДТ). Навчально-методичний підручник. – К.: «Мова», 2006. – с. 8 – 24.
51. Сергеєнкова О. П. Вікова психологія / О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук. – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 202 с.
52. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навчальний посібник. – К.:Академвидав. – 2006. – 360 с.
53. Столяренко Л.Д. Педагогічна психологія. – 2-е вид., перероб. і доп. – Хм: Фенікс, 2003 р. –544с.
54. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Навчальний посібник з психології. – К.: Каравела, 2008. – 640 с.
55. Тарабріна Н.В. Експериментально-психологічні та біохімічні дослідження фрустрації і емоційного стресу при неврозах / Тарабріна Н.В. // Дис.Канд. психол. наук – Київ, 1973. – 121 с.
56. Тест "Схильність до саморуйнування" [Електронний ресурс] // Психологія (azps.ru) : [web-сайт]. 27.06.2009.: <http://azps.ru/tests/kit/ssr.html> (27.06.2009).
57. Ушакова К. С.Суїцидальний ризик: соціологічний аналіз: автореф. дис. к. соціолог. н.: 22.00.01 / Ушакова Катерина Сергіївна; Соціологічний інститут РАН. – К., 2010 р. – 23 с.

58. Психологія особистості. – 2013. – №1. – С. 4.
59. Фройд З. По той бік принципу задоволення. – Х.: ЕКСМО-Прес, 1998. –с. 424
60. Фройд З. Сум і меланхолія // Потяги і їх доля. – М., 1999. – с. 155–167
61. Фром Е. Втеча від свободи/ Серія: Психологічні технології. К.: Академічний Проект – 2008 р. – 256с.
62. Франкл В. Людина в пошуках сенсу / Пер. с англ. і нім. / В. Франкл. – К.:Прогрес, 1990. – 368 с.
63. Франкл В. Сказати життю «Так»: психолог в концлагері / В.Франкл.– К., 2004 р. – 240 с.
64. Фром Е. Психоаналіз та етика / Пер. с англ. / Е. Фром. – К., 1993 р. – 415 с.
65. Франк Я. Буде сила, буде і воля. Як отримати доступ до власних ресурсів. – К.: 2019 р. –34 с.
66. Чамата П.Р. Самосвідомість особистості. Загальна психологія: Хрестоматія
67. Хафффорд М. // Клин. психол. об'явл. – 2001. – в. 21 (5). – 797-811 с.
68. Хархан О. М. Психологічні особливості віктимної поведінки підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук, 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. М. Хархан; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Симферопіль, 2006. – 20 с.
69. Шевцов Ю. Б., Ігонін А. Л., Індін А. С. Зловживання алкоголем і агресивна поведінка // Наркологія. – № 9. – 2007 р. – 42–50 с.
70. Шустов Д. І. Аутоагресія, суїцид і алкоголізм / Д. І. Шустов. – К.: Когіто-Центр, 2004 р. – 211 с.
71. Ясперс К. Загальна психопатологія/ Карл Ясперс. – К.: Практика, 1997 р. – 1056 с.
72. BeckA. Cognitivetherapyandtheemotionaldisorders / AeronBeck. – N. Y.: AmericanBook, 1976. – 305 с.
73. Ellis A., Bernard M. Emotive behavioral approaches to childhood disorders: Theory, Practice and Research. The U.S.A: Springer Science + Business Media Inc., 2006. – P. 474.

74. Eileen M. Leuthe. The Development and maintenance of perceived control and active coping in children of alcoholics. Thesis (Ph.D) – Arizona State University., 2008. – P. 98.
75. Knaus W. Rational Emotive education.: [electronic sources] : http : // Kroger J. Identity Development:Adolescence through adulthood.Oaks,Calif.: Sage Publications, 2007. – P. 305.
76. Smetana J.G. Adolescents, Families, and Social Development: How Teens Construct Their Worlds. Chichester, West Sussex, U.K. ; Malden, Mass. : WileyBlackwell, 2011. – p. 327.
77. Freud, S. (1919) A child is being beaten. SE, 17.
78. <http://health.sarbc.ru/mazokhizm.html>
79. <http://love-psy.narod.ru/masochizm.html>